مجلّه‌ی جغرافیا و توسعه‌ی ناحیه‌ای، شماره‌ی هفدهم، پاییز و زمستان ۱۳۹۰

ارزشیابی عملکرد مراکز خدماتی حاصله از تصمیمات دولتی

(مطالعه‌ی موردی: شهر سردشت – استان هرمزگان)

حسن افراخته (استاد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه خوارزمی تهران)
hafrakhteh@yahoo.com
رسول فرجام (دانشجوی دوره دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه خوارزمی تهران، نویسنده مسؤول)

چکیده

ارایه‌ی خدمات اجتماعی و اقتصادی به سکونتگاه‌های روستایی از جمله نقش‌های اساسی مراکز کانونی، نظیر شهرهای کوچک، روستا – شهرها و دیگر مکان‌های مرکزی است. یکی از این مراکز، شهرهای کوچک خدماتی هستند که نقش مهمی در پیوستگی روابط تجاری و خدماتی شهر و روستا دارند. روستای سردشت، واقع در ناحیه‌ی بشاگرد استان هرمزگان، بر اساس تصمیم دفتر تقسیمات سیاسی وزارت کشور در سال ۱۳۸۸ به عنوان شهر و مرکز شهرستان بشاگرد معرفی شده است. با توجه به این‌که ناحیه‌ی بشاگرد از انزوای جغرافیایی شدیدی برخوردار است و نیز به دلیل ضعف خدمات اقتصادی – اجتماعی و زیربنایی موجود در ناحیه, این سوال مطرح می‌شود که توان و نقش شهر کوچک سردشت در ارایه‌ی خدمات به پسکرانه‌های روستایی چگونه است؟ هدف تحقیق ارزشیابی توان فعلی و آتی شهرهای کوچک خدماتی در ارایه‌ی خدمات به پسکرانه‌های روستایی و ایجاد و پیوستگی روابط شهر و روستا است. داده‌های تحقیق از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و تکمیل پرسشنامه در یکصد وهفتاد وچهار خانوار روستایی که از طریق فرمول کوچران انتخاب شده اند، جمع آوری شده است. داده‌های جمع آوری شده با استفاده از آمار توصیفی، شاخص مرکزیت، آزمون مربع کای و رگرسیون لوجستیک مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. این پژوهش مشخص کرد که شهر سردشت مهمترین مقصد ساکنان روستایی برای بهره‌مندی از خدمات است و خدمات موجود در شهر به استثنای پزشک، دامپزشک و تعمیر ادوات کشاورزی، تأثیر فراوانی در ایفای نقش خدماتی فعلی شهر دارند. در مورد نقش آتی شهر در رساندن خدمات رسانی به روستاها و نیز ایجاد پیوستگی در روابط شهر و

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۳/۱۶ تاریخ تصویب: ۱۳۹۱/۲/۱۰

روستا، نتیجه این شده که برخی از خدمات نظیر آموزش عمومی بیشترین تأثیر و خدمات پزشکی، دندانپزشکی و مراجعه به فروشگاه لوازم تحریر کمترین نقش را دارند.

کلیدواژه‌ها: شهرهای کوچک خدماتی، روابط شهر و روستا، پسکرانه‌های روستایی، کارآیی خدماتی، خدمات رسانی، سردشت، بشاگرد.

درآمد:

آماده کردن خدمات قابل دسترس و با کیفیت در مقیاس ناحیه‌ای برای روستاها، ذاتاً مسأله مشکلی است، چراکه مهاجرت و رفت و آمد بین سکونتگاه‌های یک ناحیه, توقعات ساکنان پسکرانه‌های روستایی را، هم از نظر نوع خدمات و هم از نظر کیفیت آن، بالا می‌برد (Findaly et al, 2001). این موضوع تأثیر و فشار مستقیمی بر مقیاس ارایه‌ی خدمات در نظام سلسله مراتب سکونتگاه‌های یک ناحیه می‌گذارد. به گونه‌ای که نقش شهرهای کوچک خدماتی بیشتر از سایر سکونتگاه‌های رده بالاتر, دستخوش تغییر می‌شوند(Shaw & Powe,2004).

شهرهای کوچک خدماتی[1](بازار-شهرها) مکان‌های خدمات رسانی کوچکی هستند که به عنوان نقاط کانونی[2] برای ارایه‌ی خدمات تجاری و اجتماعی – اقتصادی به پسکرانه‌های روستایی معرفی شده‌اند (Countryside agency, 2000 ; DETRA , 2000 ؛Swain, 1997). اگرچه در نظام سلسله مراتب سکونتگاهی, این نقش را برخی مکان‌های مرکزی رده بالاتر نظیر روستاهای مرکزی, مراکز خدماتی و یا مراکز روستایی نیز بر عهده دارند، اما اطلاق صفت شهر کوچک خدماتی به هر یک از آن مکان‌ها نقش تجاری و خدماتی دیگری را در قالب روابط شهر و روستا تولید می‌کند که سایر مراکز خدماتی غیر شهری نمی‌توانند از آن برخوردار باشند.

روستای سردشت، واقع در ناحیه‌ی بشاگرد استان هرمزگان، بر اساس تصمیم دفتر تقسیمات سیاسی وزارت کشور در سال ۱۳۸۸ به عنوان شهر و مرکز شهرستان بشاگرد معرفی شده است. ناحیه‌ی بشاگرد تا سال ۱۳۸۸، فاقد نقطه‌ی شهری بوده است و تمام ٣٢٤٢٤ تن جمعیت آن در ٢٤٧ نقطه روستایی، اسکان داشته اند (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵). هدف از تصمیم فوق می‌تواند ایجاد

---

1. Market Towns
2. Focal Points

سکونتگاهی مرکزی با ظرفیت تمرکز خدمات مورد نیاز جمعیت موجود و آتـی ناحیـه, تسـریع رونـد توسعه‌ی ناحیه‌ای و ماندگاری جمعیت در کل ناحیه باشد.

نظام سلسله مراتب سکونتگاهی و نوع مراجعات خدماتی ناحیه‌ی بشاگرد، بـه گونـه‌ای اسـت کـه نقش شهر سردشت به عنوان یک مرکز خدماتی و برخوردار از مرکزیـت لازم بـرای ایجـاد پیوسـتگی تجاری و خدماتی در روابط شهر و روستا را درهاله‌ای از ابهام فرو برده است. این مهم در کنـار سـایر ویژگی‌ها و توانایی‌های آن در خدمات رسانی بـه پسـکرانه‌هـای روسـتایی، سـؤال اساسـی تحقیـق را تشکیل می دهد "که آیا شهر کوچک و تازه تأسـیس سردشـت از تـوان لازم در ارایـه‌ی خـدمات بـه پسکرانه‌های روستایی و تولید روابط شهر و پیرامون برخوردار است؟" به دنبـال ایـن سـؤال, سـؤالات دیگری نیز مطرح می‌شـوند کـه در حـال حاضـر سردشـت چـه جایگـاهی در نظـام سلسـله مراتـب سکونتگاهی ناحیه دارد؟ و این شهر کوچک خدماتی برای تولیـد و تنظـیم روابـط شـهر و پیرامـون در حال و آینده، نیازمند استقرار چه خدماتی خواهد بود؟

این پژوهش با هدف ارزشیابی توان فعلی و آتی شهرهای کوچک خدماتی در ارایه‌ی خـدمات بـه پسکرانه‌های روستایی و ایجاد و پیوستگی در روابط شهر و روستا انجام می‌شود که از سوی دولـت بـه عنوان مراکز خدماتی برتر در یک ناحیه روستایی انتخاب و معرفی می‌شوند. در راستای پاسخ‌گـویی بـه پرسش‌های بالا و نیز دست‌یابی به هدف تحقیق، پژوهش پیش‌رو بر چهار موضوع اصـلی زیـر تمرکـز می‌کند:

- تعیین جایگاه فعلی شهر کوچک خدماتی سردشت در نظام سلسله مراتب سـکونتگاهی ناحیـه‌ی بشاگرد؛
- بررسی میزان وابستگی دوجانبه میان خـدمات موجـود در شـهر کوچـک خـدماتی سردشـت و ساکنان پسکرانه‌های روستایی پیرامون؛
- بررسی نقش فعلی بازار–شهر سردشت و شناسایی عواملی که این نقش را فراهم می‌آورند؛
- بررسی چشم‌انداز پیش روی شهر کوچک خدماتی سردشت در خدمات رسانی به پسکرانه‌هـای روستایی و ایجاد هم‌بستگی در روابط شهر و روستا.

اگرچه اتخاذ یک تصمیم سیاسی مبنی بر ایجاد نقطه شهری سردشت به عنـوان مکـان مرکـزی رده بالاتر (مرکز شهرستان) در ناحیه می‌تواند راهکاری برای ارایه‌ی مطلـوب‌تـر خـدمات بـه پسـکرانه‌هـای روستایی باشد، اما این نکته را نباید از نظر دور داشت که ایفای نقش فعلی و آتی ایـن شـهر منـوط بـه معیارها و عواملی است که در فرایند تحقیق به آنها می‌پردازیم و بـه نـوعی ضـرورت انجـام تحقیـق را مشخص می‌سازد. بنابراین در این مقاله تلاش می شود با تحلیـل وضـعیت موجـود نظـام خـدماتی و سلسله مراتب سکونتگاهی متأثر از آن، نقش فعلی شهر و عوامل تأثیرگـذار بـر چشـم‌انـداز آتـی آن از نگاه ساکنان پسکرانه‌های روستایی، مورد بررسی قرار گیرد.

پیشینه‌ی تحقیق

گستردگی مطالعات انجام شده در مورد نقش شهرهای کوچک در خدمات رسانی به نواحی روستایی, بیشتر از مطالعاتی است که صرفاً روی نقش شهرهای کوچک خدماتی انجام شده‌اند. در خصـوص نقـش خدمات رسانی شهرهای کوچک نیز نظریات متفاوتی وجود دارد، به عنوان مثال"آلنسو" نقش چنـدانی در جذب جمعیت برای شهرهای کوچک قائل نیست و یا تیسدل معتقد است بـرای پیشـگیری از تمرکـز در برخی نقاط، توجه به رشد شهرهای کوچک و میان مقیاس باید به عنوان راهی در سیاسـت گـذاری نظـام اسکان، مورد تأکید قرار گیرد (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸ ؛ امچکی، ۱۳۸۳ :۵۰). نیل هنســن نقـش شـهرهای کوچک در توسعه‌ی ملی را یکی از عوامل توسعه‌ی کشورهای در حال توسعه می‌داند که هدف آن کمک به رفع نیازهای اندک روستاهای مستقر در مجاورت آنها است (رضـوانی و همکـاران، ۱۳۸۸ ؛ بـاقری، ۱۳۷۵ :۸۵). دنیس راندینلی[1] نقش شهرهای کوچک را در نظریـه‌ای بـا عنـوان "عملکـرد شـهرهای کوچـک در توسعه‌ی روستایی[2]" این‌گونه بیان می‌کند که این رویکرد با هدف افزودن ابعاد فضایی و مکانی بـه برنامـه ریزی منطقه‌ای مطرح شده‌است. این رویکرد مفروض می‌دارد که اگر کشـورهای در حـال توسـعه مـی- خواهند به رشد و توسعه در پهنه یا ناحیه دست یابنـد، بایـد از الگـوی جغرافیـایی پراکنـده‌ای در سـرمایه گذاری و ارایه‌ی خدمات زیربنایی پیروی کنند (زبردست، ۱۳۸۵).

1. Denis Rondinelli
2. Urban Function in Rural Development

در این بین مطالعاتی نیز هستند که مستقیماً روی شهرهای کوچک خدماتی و نقش آنها در خدمات رسانی به پسکرانه‌های روستایی و تولید و تنظیم روابط شهر و روستا تمرکز دارند. از جمله مطالعاتی که در این زمینه صورت پذیرفته است می‌توان به کار چیانگ تان[1] در منطقه "ونزو"[2] چنین اشاره نمود که بر طرح دولت مبنی بر تجدید حیات شهرهای کوچک در سلسله مراتب اداری و شهری و تقویت بازار روستایی آنها استوار است (اکبریان، ۱۳۸۵ : ۱۰ ؛ فنی، ۱۳۸۲ : ۱۸). خانم سوزان رگبورن[3] و هلن‌هاموند[4] (۱۹۹۸) در مطالعه‌ی خویش از بازار – شهر لودلو[5] به دنبال کشف روابط درونی بین یک شهر کوچک خدماتی و اقتصاد ناحیه ای پیرامون هستند. ایشان با مطالعه‌ی نقش سوپر مارکت‌های بزرگ در این شهر، نتیجه می گیرد که مراجعات ساکنان پسکرانه‌های روستایی به لودلو، امتیازات بسیار زیادی را برای توسعه‌ی اجتماعی – اقتصادی شهر داشته است.

اندرو کارت رایت[6] و نایجل سواین[7] (۱۹۹۷) در مطالعه‌ای با عنوان "کشاورزان اروپای شرقی را دریابید[8] " محور مطالعه‌ی خویش را بر این فرض فریدمن[9] استوار می‌سازند که اگر دسترسی خانوارهای روستایی به زمین، نیروی کار و تولیدات بازار(۱)، توسط نقاط شهری کوچک فراهم باشد و اگر این نقاط شهری کوچک از طریق تصمیمات سیاسی - اداری انتخاب شده باشند، مبادلات پاپاپای روستاها و شهرهای کوچک، کاهش و در عوض، قابلیت آنها در چرخه‌ی تولید افزایش می یابد. با بررسی‌هایی که مطالعه‌ی فوق در کشورهای جمهوری چک، لهستان، رومانی، مجارستان و اسلواکی به عمل آورد، نتیجه این شد که شهرهای کوچک خدماتی از ظرفیت عمومی بالایی در خدمات رسانی به پسکرانه‌های روستایی و انجام مبادلات تجاری با آنها برخوردارند (Swain &

1. Chiang tan
2. Wenzhou
3. Susan Regbourne
4. Helen Hammond
5. Ludlow
6. Andrew Cartwright
7. Nigel Swain
8. Finding farmers in eastern Europe
9. Friedmann

Cartwright,1997). این نتیجه توسط اسناد توسعه‌ی روستایی–منطقه ای انگلستان(DETR,2000) نیز مورد تأیید قرار گرفته است.

جان تریسی وایت[1] (۲۰۰۵)در مطالعه‌ای که برای فائو با عنوان "به هم پیوستگی تجاری شهر و روستا[2] " انجام داده است، نقش شهرهای کوچک خدماتی را در تسهیل روابط شهر و روستا بسیار مهم می‌داند. وی معتقد است که میزان جمعیت نواحی روستایی به خدمات و امکانات موجود در شهرهای کوچک خدماتی و چگونگی دسترسی به مراکز تجاری آنها بستگی دارد (White,2005:4). در این مطالعه ضمن اشاره به رویکردها و الگوهای موجود در زمینه‌ی ارزشیابی روابط شهرهای کوچک خدماتی و پسکرانه‌های روستایی، راهکارهایی نیز برای این‌گونه ارزشیابی‌ها ارائه داده است.

مطالعه‌ی دیگری با عنوان " کشف نقش فعلی و آتی بازار – شهرها در خدمات رسانی به پسکرانه‌های روستایی؛ مطالعه‌ی موردی: شهر آلن‌ویک[3] در شمال شرق انگلستان[4] " توسط شاو[5] و و پاو[6] انجام شده است. محور اصلی این مطالعه بر تأمین کمی و کیفی خدمات مورد نیاز پسکرانه‌های روستایی در شهرهای کوچک خدماتی استوار است. مواردی که این مطالعه به بررسی آنها می‌پردازد، عبارت‌اند از (Shaw & Powe,2004):

- تعریف خدمات مورد نیاز؛
- شهرهای کوچک خدماتی به عنوان خدمات رسانان سکونتگاه‌های کوچک روستایی؛
- عوامل تأثیرگذار بر کارآیی خدمات شهرهای کوچک خدماتی؛
- سیاست‌های دولت در زمینه‌ی شهر کوچک و خدماتی آلن‌ویک و پسکرانه‌ی روستایی آن.

مطالعات بومی، بیشتر در قالب پایان‌نامه‌های دانشگاهی هستند که عموماً توسعه‌ی شهرهای کوچک را از طریق ارتقاء نقاط روستایی به شهر مورد بررسی قرار داده‌اند. در خصوص ارتقاء روستاها به شهر و تأثیر آنها در توسعه‌ی نواحی روستایی پیرامون نیز مطالعاتی انجام شده است که

1. John Tracey White
2. Rural – Urban Marketing Linkages
3. Alnwick
4. Exploring the current and future role of market towns in servicing their hinterlands: a case study of Alnwick in the North East of England
5. Shaw
6. Powe

می‌توان به مطالعات حسینی حاصل (۱۳۷۸)، ایزدی خرامه (۱۳۸۰)، رستمی (۱۳۸۰)، شیخی (۱۳۸۲)، فنی (۱۳۸۲) و قادرمزی (۱۳۸۳) اشاره نمود. به عنوان مثال زهره فنی در رساله‌ی دوره دکتری خود که در سال ۱۳۷۵ با عنوان "نقش شهرهای کوچک در توسعه‌ی منطقه‌ای (مورد مطالعه:خوزستان)" به انجام رسانده، به بررسی وزن شهرهای کوچک در راهبردهای توسعه‌ی منطقه‌ای، کارکرد شهرهای کوچک در توسعه، شناخت منطقه‌ی مورد مطالعه و نظام و شبکه‌ی شهری، تحلیل نقش شهرهای منتخب و تحلیل خرد نقش شهرهای کوچک درسطح محلی پرداخته است و بر مبنای بررسی‌های خود، اشاره می‌نماید که از دیدگاه منطقه‌ای، شهرهای کوچک ایفاگر نقش‌هایی نظیر بازاریابی، عرضه و مرکزیت خدمات و فرآورده‌های کشاورزی هستند و این دیدگاه با بررسی و مطالعات موردی در استان خوزستان، مصداق بیشتری می‌یابد (فنی،۱۳۷۵ : ۱۲٤).

اصغر نظریان در مقاله‌ای که در سال ۱۳۷۵ با عنوان"جایگاه شهرهای کوچک در سازماندهی فضایی و توسعه ملی مطالعه موردی؛ زنجان"، انتشار داده است، نتیجه می‌گیرد که توزیع جمعیت در گروه‌های شهری در طول دهه‌های گذشته، به ضرر شهرهای کوچک و کم جمعیت بوده و علی‌رغم افزایش چشمگیر تعداد آنها، جایگاه‌شان را در جذب جمعیت تضعیف کرده است. بنابراین در تصمیم گیری‌ها و سیاست‌های تعادل بخشی به نظام شهری ایران باید به شهرهای کوچک توجه شود(نظریان،۱۳۷۵).

مطالعات بالا، بیشتر نقش شهرهای کوچک را در توسعه‌ی منطقه‌ای و شبکه‌ی شهری، مورد مطالعه قرار داده‌است و یا وضعیت خدماتی یک یا چند شهر کوچک را در یک دوره‌ی زمانی مشخص در قبل و بعد از شهر شدن، مورد بررسی قرار داده‌اند. این درحالی است که در تحقیق پیش رو ناحیه‌ای مورد مطالعه قرار می‌گیرد که در گذشته حتی فاقد یک شهر کوچک بوده است تا بتواند پسکرانه‌های روستایی را خدمات رسانی و روابط شهر و روستا را تولید و تنظیم نماید. بنابراین در این مقاله روی توان شهر کوچک و خدماتی سردشت در خدمات رسانی به پسکرانه‌های روستایی و ظرفیت آن در تولید و ایجاد پیوستگی در روابط شهر و روستا متمرکز می‌شود تا ضمن مشخص نمودن عوامل تأثیرگذار در ایفای نقش فعلی و آتی این شهر، معیارها و عوامل تأثیرگذار بر چشم‌انداز آتی روابط آن و روستاهای پیرامون نیز مشخص شود. با نگاهی به ادبیات علمی روابط شهر و روستا

در ایران مشخص می‌شود که این مطالعه هـم از جنبـه‌ی دیـدگاه و هـم از جنبـه‌ی روش کـار, کـاملاً جدید است.

مبانی نظری

به لحاظ نظری، توجه به نقش مراکز کـانونی کوچـک در توسـعه‌ی منطقـه‌ای بـه ویـژه توسـعه‌ی شهری – روستایی، ریشه در نظریات اندیشـمندانی چـون فـن تـونن (تـأثیر یـک شـهر بـر حـوزه‌هـای کشاورزی، ١٨٢٦)، آلفرد وبر (مکان گزینی صنعتی، ۱۹۰۹)، انگلندر (نظریه کرایه حمل و نقل، ١٩٢٤)، والتـر کریستالر (نطریه مکان مرکزی، ۱۹۳۳)، اگوست لوش (١٩٤٠)، هریشمن، میردال و پرو (نظریه قطب رشـد ۱۹۵۰ – ۱۹۵۵)، میسـرا و بنـد ۳ نظریـه سلسـله مراتبـی سـکونتگاهی‌اش مبنـی بـر اسـتقرار نقـاط رشد(شهرهای کوچک) در سطح ناحیه و نظریات دنیس راندینلی مبنی بر عملکرد شهرهای کوچـک در توسـعه‌ی روسـتایی دارد (شـکویی، ۱۳۷۳؛ فریـد، ۱۳۷۳ ؛ زیـاری، ۱۳۸۰ ؛ DHV، ۱۳۷۱؛ رضـوانی، ۱۳۸۲؛ پاپلی یزدی و رجبی، ۱۳۸۲).

در میان این تنوع نظری, شهرهای کوچک خدماتی نقاط کانونی برای ارایـه‌ی خـدمات تجـاری و اجتماعی –اقتصادی به پسکرانه‌های روستایی در قالب روابط شهر و پیرامون معرفی شده‌انـد (Swain, 1997 ; Countryside agency, 2000 ; DETRA , 2000) و کانون‌هایی به شمار می‌آیند که خـدمات لازم را برای روستاهای کوچکتر مهیا می‌کنند (Shaw & Powe,2004). شهر کوچک خـدماتی, مکـانی برای زندگی، کار و تجارت ساکنان شهر و پسکرانه‌های روستایی به شـمار مـی آیـد (Rogbourne & Hammond,1998:2). این مراکز، خدمات مورد نیاز سکونتگاه‌های روستایی پیرامون را در خـود جـای داده‌اند و روستاییان ساکن در پیرامون با مراجعه به شهر به بازرگانی و تجـارت و رفـع خـدمات مـورد نیاز خویش می پردازند. بنابراین شهرهای کوچک خدماتی, مکان‌هایی هستند کـه از ظرفیـت عمـومی مطلــوبی بــرای ایفــای نقــش کــانونی در حــوزه‌هــای روســتایی برخوردارنــد (Swain,1997 ؛ DETR,2000R ؛ DEFRA,2004). این رویکرد مشخصاً به‌دنبال ایجاد یا تقویت تجاری – خـدماتی برای برخی از سکونتگاهها‌ست تا از آن طریـق بتـوان روابـط شـهر و روسـتا را تولیـد نمـود و بـه آن پیوستگی بخشید.

بین کمیت و کیفیت خدمات موجود در شهرهای کوچک خدماتی و روندهای جمعیتی پسکرانه‌های روستایی آنها، رابطه‌ی دوجانبه‌ای وجود دارد. به این معنی که بهبود کیفیت و کمیت خدمات موجود در این شهرها موجب بهبود روند ماندگاری جمعیت روستایی ناحیه می‌شود و از طرف دیگر این تغییرات مثبت جمعیتی، موجب تقویت نقش تجاری و خدماتی آنها می‌شود. از این-رو وجود مشکلاتی چون نبود دسترسی‌های آسان و تراکم کم جمعیت، نقش شهرهای کوچک خدماتی در ارائه‌ی کمی و کیفی خدمات رسانی به نواحی روستایی را تحت تأثیر قرار می‌دهد (Shaw & Powe,2004).

از نتایج مستقیم و بسیار بارز تقویت نقش شهرهای کوچک خدماتی در برنامه ریزی‌های فضایی، می‌توان به کاهش نقش جذب شهرهای بزرگ منطقه‌ای و ملی در سطوح ناحیه‌ای اشاره نمود. به قول شآو (۲۰۰٤) با تقویت عملکرد تجاری – خدماتی این شهرها می‌توان نقش از دست رفته آنها را از چنگال شهرهای بزرگ ملی و منطقه ای بازپس[1] ستاند.

در تحلیل نقش شهرهای کوچک خدماتی در خدمات رسانی به روستاهای پیرامون، علاوه بر وجود خدمات مورد نیاز پسکرانه‌های روستایی در آنها، سه ویژگی دیگر را نیز باید مورد توجه قرار داد. این ویژگی‌ها که از آنها به عنوان عوامل مؤثر در استفاده از خدمات شهرهای کوچک خدماتی یاد می‌شود (Moseley, 1979; shaw and Powe, 2004) عبارت‌اند از: دسترسی، کیفیت خدمات و ویژگی‌های ساکنان روستایی.

الف) چگونگی دسترسی به شهر کوچک خدماتی

دسترسی به شهر کوچک خدماتی از دو جنبه فاصله تا آن و استقرار خدمات مورد نیاز پسکرانه-های روستایی, قابل ارزشیابی است. ترکیب این دو با یکدیگر تأثیر مستقیمی بر تمایل به مراجعه و چگونگی دسترسی به این شهرها دارد. فرضاً در پاره‌ای خدمات نظیر آموزشی و بهداشتی که ممکن

1.Clawing back

است گزینه‌های دیگری برای مراجعه‌ی روستائیان پیرامون در سطح ناحیه وجـود نداشـته باشـد، عامـل فاصله فیزیکی دیگر نقش چندانی در نبود ایجاد انگیزه بـرای مراجعـه بـه شـهرهای کوچـک خـدماتی دورتر ندارد (Moseley, 1979; shaw and Powe, 2004). با این همه، مطالعات نشان داده اسـت کـه افزایش دسترسی از طریق اتومبیل بر شدت رفت و آمـد و فراوانـی مراجعـه‌ی سـاکنان پسـکرانه‌هـای روستایی به شهرهای کوچک خـدماتی مـی‌افزایـد (Guy, 1990; shaw and Powe, 2004 ; English Market Towns Advisory Forum, 2002).

ب) کیفیت خدمات شهرهای کوچک خدماتی

کیفیت خدمات موجود در شهرهای کوچک خدماتی ممکن است در انتخاب محل دسـت‌یـابی بـه خدمات، نقش بارزی ایفا نماید. فاصله‌ی فیزیکی زیاد، به ویـژه در مراجعـه‌ی فـراوان بـه مراکـز تهیـه نیازهای روزانه، می‌تواند مانعی جدی در مسیر ایفای نقش بازار-شهرها بـه شـمار آیـد. ایـن در حـالی است که تنوع و شرایط فروشگاه‌های موجود در این شهرها قابلیت بـالایی در چگـونگی ایفـای نقـش بالا دارد به گونه‌ای که می توان از آن به عنوان اهرمی برای مقابله بـا فاصـله‌ی زیـاد تـا شـهر کوچـک خدماتی و تکیه‌گاهی برای دیگـر خـدمات آن یـاد کـرد (DETR, 1998; Collis et al., 2000; shaw and powe, 2004).

پ) ویژگی‌های ساکنان پسکرانه‌های روستایی

ساکنان پسکرانه‌های روستایی از ویژگی‌های اجتماعی-اقتصادی متفاوتی برخوردارند. ویژگی‌هـایی چون برخورداری از اتومبیل شخصی، نوع شغل و محل کـار و یـا سـن و جـنس (Pinkerton et al, 1995; Civic trust, 2000; Findlay et al 2001 ; shaw and powe, 2004). به عنوان مثـال هنگـامی که کسی مسن تر می شود, رغبت کمتری برای مسافرت‌های متعدد به شهر کوچک خدماتی دارد.

در تعیین الگوی نظری تحقیق باید به این نکته توجه نمود که نقش شهرهای کوچـک خـدماتی در خدمات رسانی به نواحی روستایی را باید در کلیـت نقـش شـهرهای کوچـک در توسـعه‌ی ناحیـه‌ای جستجو نمود. اما آنچه که رویکرد نظری تحقیق را از نقش شهرهای کوچک به سـمت شـهرهای

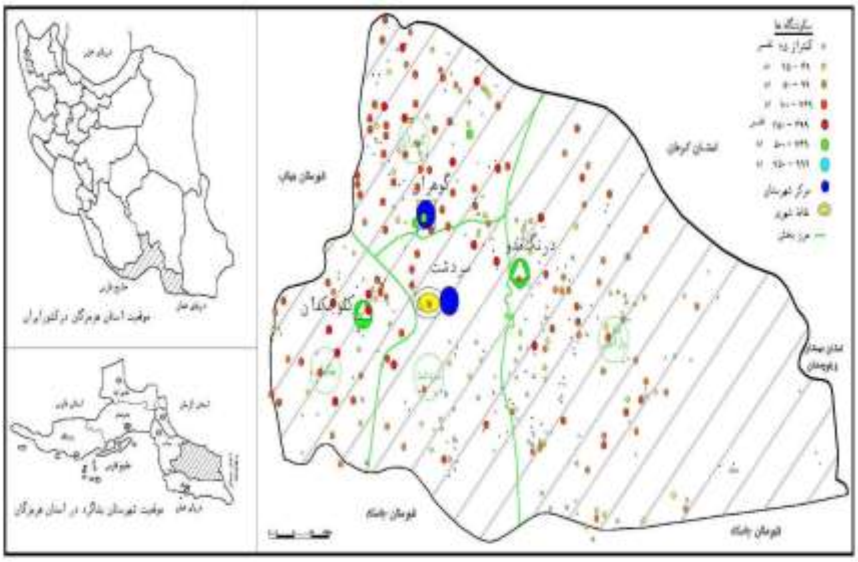
کوچک خدماتی سوق می‌دهد و بر آن تأکید نیز دارد این است که شهرهای کوچک خدماتی از دیدگاه تولید و تنظیم روابط شهر و روستا و ایجاد پیوستگی در روابط آنها در مقایسه با شهرهای کوچک ناحیه‌ای از نقش بیشتری برخوردارانـد. چـون کـوچکترین نقـاط شـهری هسـتند کـه در نواحی روستایی استقرار دارند و قرار است که نقش مرکزی مبادلات خـدماتی – تجـاری شـهر و روستا را بر عهده گیرند. در مقایسه با نقش و مأموریت مشخص و تعریف شده شهرهای کوچک در توسعه‌ی منطقه‌ای, نقش و تأثیر شهرهای کوچک خدماتی در تولیـد و تنظـیم روابـط شـهر و پیرامون به دلیل شرایط متفاوت اجتماعی و اقتصادی نواحی, بسیار سیال و از ناحیـه‌ای بـه ناحیـه دیگر تفاوت دارد و کاملاً مشخص نیست به چه شکل و بر اساس چه معیارهـای مشخصـی ایـن نقش ایجاد و ادامه می‌یابد (DETRA,2000). اگرچه دیدگاه کلی مقاله بر نقش شهرهای کوچک در توسعه ناحیه‌ای استوار است، اما این تحقیق از سطح سلسله مراتبـی شـهرهای کوچـک, کمـی خرد تر شده و به شهرهای کوچک خدماتی می‌رسد تا نقش این شـهرها و تـأثیر مراکـز خـدماتی آنها را هم از لحاظ خدمات رسانی به پسکرانه‌های روستایی و هم از نظـر ایجـاد و پیوسـتگی در روابط شهر و روستا, مورد پژوهش قرار دهد.

مواد و روش‌ها

ناحیه‌ی مورد مطالعه، شهرستان بشاگرد در استان هرمزگان به مرکزیت شـهر سردشـت اسـت. ایـن شهر در سال ۱۳۹۰ دارای ۱۰۶۱ تن جمعیت بوده و بنابر تصمیمات سیاسی به عنـوان مرکـز شهرسـتان انتخاب شده است. شهر سردشت دارای مراکز آموزش عمومی در کلیه مقـاطع و یـک مرکـز آموزشـی شبانه روزی است. مرکز بهداشت, مرکز بهزیسـتی, واحـد دندانپزشـکی, ادارات شهرسـتانی و شـرکت تعاونی مصرف روستایی از جمله مراکز خدماتی هسـتند کـه در کـل منطقـه فقـط در ایـن سـکونتگاه استقرار دارند. اگرچه دو سکونتگاه گوهران و خمینی شهر از نظر برخورداری از خـدمات روسـتایی از وضعیت بهتری نسبت به شهر سردشت برخورداراند، اما به دلیل بستر طبیعـی مناسـب تـر شـهر و نیـز موقعیت استقرار آن در امتداد بزرگراه در دست ساخت کرمان – جاسک, مرکزیت سیاسـی و خـدماتی شهرستان به این شهر واگذار شده است. کل جمعیت روستایی شهرسـتان (ناحیـه) بشـاگرد کـه از ایـن

پس در حیطه‌ی مرکزیت سیاسی و خدماتی این شهر قرار خواهند داشت، برابـر بـا ۳۲۳۴۰ تـن اسـت. شکل شماره ۱ محدوده‌ی شهرستان بشاگرد و شهر سردشت را در کشور نشان می دهد.

شکل شماره ۱: پراکنش نقاط شهری متوسط و کوچک در استان هرمزگان و ناحیه بشاگرد

درجمع آوری داده‌ها از دو شیوه‌ی کتابخانه‌ای, شامل اطلاعات آماری سرشماری نفوس و مسـکن و شناسنامه‌ی آبادی‌های کشور در سال ۱۳۸۵ و پـژوهش پرسشـنامه‌ای اسـتفاده شـده‌اسـت. پـژوهش پرسشنامه‌ای بیشتر بر جمع آوری داده‌های کمّی تمرکز دارد. داده‌های مذکور، شاخص‌هـای مـورد نیـاز برای تعیین اهمیت ارتباط شهر کوچک و خدماتی سردشت و ساکنان پسکرانه‌های روسـتایی را فـراهم خواهد نمود.

در تعیین جامعه‌ی آماری مورد نیاز، باید دو موضوع بـه طـور همزمـان مـورد توجـه قـرار گیرنـد. نخست, کل جمعیت روستایی شهرستان بشاگرد که هریک به تنهایی یک مراجعـه کننـده بـالقوه بـرای شهر سردشت محسوب می‌شوند و دوم، توجه به پراکندگی روستاهای ناحیه‌ی بشـاگرد اسـت کـه در شعاعی به طول تقریبی نود کیلومتر پیرامون شهر سردشت پراکنده شده‌اند. روستاهای مـذکور از سـطح

متفاوتی از خدمات برخوردارند، به عنوان مثال روستای خمینی شهر داراری خدماتی بالاست و در فاصله هفتاد وپنج کیلومتری از شهر سردشت قرار دارد و روستایی مثل بیسکاو از سطح بسیار کمی از خدمات برخوردار است و در فاصله‌ی هفت کیلومتری بازار-شهر قرار دارد. به همین خاطر و به منظور بالا بردن دقت ارزشیابی‌ها, روستاها به سه گروه برخوردار از خدمات ضعیف، متوسط و بالا تقسیم بندی شده و جامعه‌ی آماری از بین ساکنان آنها انتخاب شده‌اند. تعداد روستاهای انتخاب شده پنجاه ویک روستاست که از این تعداد بیست وسه روستا دارای خدمات ضعیف، بیست وچهار روستا دارای خدمات متوسط و چهار روستای دارای خدمات بالا بوده اند.(۲)

در تعیین جامعه‌ی آماری از بین ساکنان روستایی شهرستان بشاگرد از فرمول کوچران استفاده شده- است. در این فرمول فاصله‌ی اطمینان ۹۰٪ و مقادیر p و q به ترتیب برابر با هشتاد و بیست درصد در نظر گرفته شده اند، که با این حساب تحقیق پیش رو نیازمند یک جامعه‌ی آماری ۱۷٤ نمونه‌ای است.

در پایان از طریق تشکیل جداول متقاطع[1] بین گروه‌های پاسخ‌گو و همچنین تکنیک‌های آماری زیر، داده‌های جمع آوری شده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند:

۱. استفاده از الگوی شاخص مرکزیت برای تعیین جایگاه شهر سردشت در نظام سلسله مراتبی سکونتگاه‌های ناحیه و این‌که این جایگاه چه اهمیتی در ایفای نقش فعلی و آتی بازار-شهری آن خواهد داشت. این شاخص، اهمیت کارکردی عملکردها را نه تنها بر مبنای تعداد عملکردها در یک مکان، بلکه بر اساس فراوانی این عملکردها در کل منطقه اندازه گیری(حکمت نیا، ۱۳۸۵: ۲٤۸) و از طریق فرمول زیر محاسبه می‌کند:

$$Ci = \frac{۱}{Ti} * ۱۰۰$$

Ci ضریب مکانی عملکرد i و Ti کل عملکردهای موجود در منطقه است.

۲. محاسبه‌ی مقادیر مربع کای[2] برای تعیین میزان وابستگی و استقلال متغیرها و در نهایت مشخص نمودن متغیرهای (فاکتورها) تأثیرگذار در ایفای نقش فعلی شهر کوچک و خدماتی سردشت.

1. cross-tabulations
2. Chi-square

۳. استفاده از الگوی رگرسیون لوجستیک برای مشخص نمودن متغیرهای (فاکتورها) تأثیرگذار در چشم‌انداز آتی خدمات رسانی شهر سردشت و ترسیم سطح روابط شهر و روستا. در این روش وقتی متغیرهای پاسخ دو سطحی و متغیرهای توضیحی، عوامل طبقه بندی شده باشند، الگوی رگرسیونی را الگوی لوجیت می‌نامند[1] که اگر سطوح متغیر پاسخ با ۱ و ۲ نشان داده شود در این‌صورت می‌توان تغییرات پاسخ در اثر سطوح مختلف متغیرهای توضیحی را با احتمال شرطی زیر بیان کرد:

$$p۱ : i_۲, \ldots, i_m = p$$

و اگر تحت الگوی چند جمله‌ای نوشته شود، به صورت زیر بیان می‌شود (بایزیدی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱٤۷):

$$p۱ : i_۲, \ldots, i_m = \frac{p۱ : i_۲, \ldots, i_m}{(p۱ : i_۲, \ldots, i_m + p۲ : i_۲, \ldots, i_{m)}}$$

از آن‌جا که خروجی الگوی رگرسیون لوجستیک متنوع است، در این تحقیق فقط از سه پارامتر "آماره مربع کای"[2] , "ضرایب B و Exp(B) " و "جدول ضرایب معادله لوجیت خطی"، استفاده شده است، که در ادامه تشریح می‌شوند:

- **آماره مربع کای:** این آماره شبیه به مربع کای رفتار می‌کند و هنگامی که یک الگو با داده‌ها تطابق خوب و مطلوبی داشته باشد، مقدار آن کوچک است و مادامی که الگو از تطابق ضعیفی با داده-ها برخوردار نباشد، مقادیر آن زیاد خواهد بود.
- **لوجیت B:** این ضریب، احتمال مراجعه‌ی پرسش شونده به شهر کوچک و خدماتی سردشت را برای اخذ خدمات مورد نظر نشان می‌دهد. هرچه مقدار آن بیشتر باشد احتمال مراجعه بیشتر است و بالعکس.
- **لوجیت Exp(B):** این ضریب، حاصل به توان رساندن عدد نپری به لوجیت B است که آن را می توان میزان شانس آن خدمات (متغیر) برای اخذ مجدد دانست.

1. Logit
2.2log(likelihood),-2LL,-2LogL

بحث و نتایج

● تعیین سلسله مراتب سکونتگاهی ناحیه

اشاره شد که از روش شاخص مرکزیت برای تعیین سلسله مراتب سکونتگاه‌ها استفاده شده است. پس از دسته بندی عملکردهای موجود در سکونتگاه‌های ناحیه‌ی بشاگرد و محاسبه‌ی ضریب مکانی(Ci)برای عملکردهای آنها, شاخص مرکزیت هر یک از سکونتگاه‌ها مورد محاسبه قرار گرفته که نتایج کلی آن در جدول شماره ۱ آمده است.

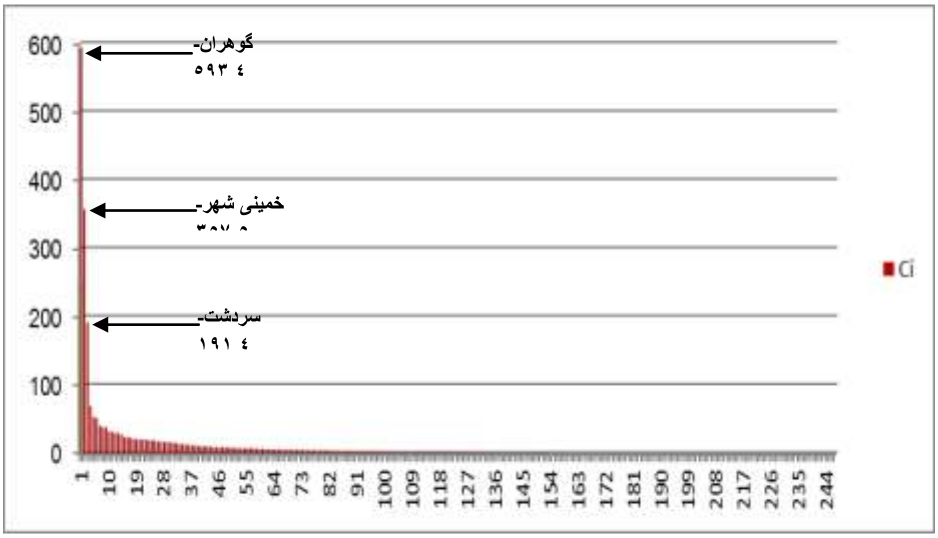
جدول شماره ۱ : محاسبه شاخص مرکزیت برای هریک روستاها

ردیف	نام سکونتگاه	شاخص مرکزیت(Ci)
۱	گوهران	۵۹۳.۹
۲	خمینی شهر	۳۵۷.٤
۳	سردشت	۱۹۱.٤
٤	تعداد ۳۹ سکونتگاه	بین ۱۰ تا ۷۰
۵	تعداد ۸۵ سکونتگاه	بین ۱ تا ۱۰
٦	تعداد ۱۲۰ سکونتگاه	کمتر از ۱

مأخذ: داده‌های تحقیق

دامنه‌ی مقادیر شاخص‌های مرکزیت برای ۲٤۷ نقطه‌ی روستایی، اعداد بین ۰۲/ تا ۵۹٤ را به خود اختصاص داده است. نتایج نشان می‌دهند که سکونتگاه گوهران با شاخص مرکزیت ۵۹٤ بالاترین سطح عملکردی را دارد. پس از آن خمینی شهر با شاخص مرکزیت ۳۷۵.۵ در رتبه‌ی دوم و شهر سردشت با ۱۹۱.۳۷ در رتبه‌ی سوم قرار دارند. برای سطح بندی سکونتگاه‌های ناحیه‌ی بشاگرد از روش نمودار ستونی استفاده شده‌است که با کمک آن می توان سطح تفاوت تغییرات و جایگاه سلسله مراتبی سکونتگاه‌ها را به آسانی تشخیص داد. نتایج در نمودار شماره ۱ آمده است.

نمودار شماره ۱ : سطح بندی سکونتگاههای ناحیه‌ی بشاگرد بر اساس روش نمودار ستونی

مأخذ: داده‌های تحقیق

نقاط شکست این نمودار، چهار سطح بارز را قابل تشخیص می‌کند. سطح نخست مربوط بـه شـهر گوهران با شاخص ۵۹۳.۴ است. سطوح دوم و سوم با شـاخص مرکزیـت ۳۷۵.۵ و ۱۹۱.۴ متعلـق بـه روستای خمینی شهر و شهر سردشـت هسـتند و در نهایـت تعـداد ۲۴۱ نقطـه‌ی روسـتایی، شـاخص مرکزیت کمتر از صد دارند که مقادیر شاخص برای دویست وپنج روستای آن کمتر از ده اسـت. ایـن نتایج نشان می‌دهند که با وجود سکونتگاه‌هایی با شاخص مرکزیت بیشتر نسـبت بـه شـهر سردشـت, انتخاب آن به عنوان مرکز شهرستان و بالاترین مکان مرکزی ناحیه, فارغ از تحلیل‌های سلسله مراتبـی, صورت پذیرفته و صرفاً متأثر از عوامل سیاسی و بعضاً طبیعی بوده است. همچنین این بررسـی, مبنـای علمی طرح سؤال اساسی و هدف تحقیق را مورد تأیید قرار می‌دهد، که علی‌رغم وجـود دو سـکونتگاه قوی‌تر در ناحیه, قصد دارند نقش تجاری – خدماتی شهر سردشت در تولیـد و تنظـیم روابـط شـهر و روستا را مورد پرسش و ارزشیابی قرار دهند.

●عوامل تأثیرگذار بر نقش فعلی شهر کوچک خدماتی سردشت

همان‌گونه که در بالا اشاره شد، پژوهش پرسشنامه‌ای در بین سه گروه روستایی با سطح خدمات ضعیف، متوسط و بالا انجام شده‌است. در جدول شماره ۲ مشخصات کلی این روستاها و دسته بندی اولیه‌ی پاسخ‌ها آمده است.

جدول شماره ۲ : گروه بندی روستاهای مورد مطالعه

گروه خدماتی	نام روستا	تعداد روستاها	جمعیت	فاصله تا شهر سردشت km	تعداد پاسخ دهندگان	درصد پاسخ دهندگان
ضعیف	علی آباد، بابک، بارشکان، بیسکاو، بن زیرک، درکلاهو، اسلام آباد، فراهک، گشهرو، گروغ، جنگل، کسیسه ای، کلاهو، کماف، مرانگ، آپتن، راپیچ، شاهواز، سگن، زرآباد، ذهاب، دهندر شه بابک، درمعی	۲۳	از ۸ تا ۲۵۷ تن	بین ۷ تا ۷۰	٥٦ تن	٤٧.٧
متوسط	آهون، برآهنگ، بیورج، چخون، درآلوی، دهندر، درنگ مدو، گوروی، گروغ، گوریچی، جکدن، کرمستان، کوه حیدر، کمدارک، ملکن، رنین بزرگ، سرهور، سیت، سگرکن، شه بابک، تچک، وائن، وی، زهبارک	٢٤	از ۱۳۵ تا ۹۷۵ تن	بین ۱۳ تا ۷۵	٦٣ تن	٤٨.١
بالا	گوهران، بلبل اباد، بشنو، پاهتک	٤	۳۲۸ تا ۹۵۹ تن	بین ۱۹ تا ۵۳	۱۲ تن	۹.۲

مأخذ: داده‌های تحقیق

نتایج نشان می‌دهند که ٦٨.٧ ٪ از پاسخ دهندگان برای اخذ خدمات به شهر سردشت و ۳۱.۳ ٪ به مراکزی چون گوهران (۱۳.۷٪)، خمینی شهر (۹٪۲.۳) و جکدان(۱۳٪) مراجعه کرده‌اند. همچنین مشخص شد که ۳۸.۹ ٪ از ساکنان به صورت روزانه، ۳۷.٤ ٪ هفتگی و ۲۳.۷٪ ماهانه به شهر

سردشت مراجعه داشته‌اند. علاوه بر این، معلوم شد که ۳۸.۲ درصد از پاسخ‌دهندگان با هـدف دسـت-یابی به خدمات بهتر، ٤٨.۹ درصد به دلیل نزدیکی شهر سردشت و ۱۳ درصد به خاطر سایر مـوارد بـه شهر سردشت مراجعه نموده‌اند.

در ادامه پژوهش، از پرسش‌شوندگان خواسته شد تا هدف از مراجعه‌ی خویش بـه شـهر سردشـت را از بین خدمات نوزده‌گانه‌ی شهر چـون مراجعـه بـه پزشـک، خانـه‌ی بهداشـت، مرکـز بهداشـتی و درمانی، دندانپزشکی، داروخانه، راهنمایی، دبیرستان، پـیش دانشـگاهی، کتابخانـه، پسـت و مخـابرات، حمل و نقل و باربری، مرکز خرید و فروش محصولات کشاورزی، فروشـگاه ابـزار آلات کشـاورزی، تعمیـر ادوات سـبک کشـاورزی، دامپزشـکی، بانـک، فروشـگاه مصـالح سـاختمانی، فروشـگاه لـوازم الکترونیکی، فروشگاه‌های خرید مواد غذایی، فروشـگاه لـوازم التحریـر و در نهایـت خـدمات اداری و انتظامی، مشخص نمایند. گزیده این بخش از پژوهش در جدول شماره ۳ آمده است.

جدول شماره ۳ : هدف از مراجعه ساکنان روستایی به شهر سردشت (مقادیر به درصد می باشند)

خدمات محاسبات	بهداشتی و درمانی	آموزشی و فرهنگی	فروشگاه‌های مواد غذایی	فروشگاه‌های غیر غذایی	خدمات کشاورزی	اداری و انتظامی	تجاری و مالی	پست و مخابرات	حمل و نقل و باربری
Mean	71.74	76.36	72.50	75.56	69.85	95.40	78.60	86.30	55.70
Min	45.80	75.60		74.00	51.90				
Max	88.50	77.90		77.90	80.90				

مأخذ: داده‌های تحقیق

همان‌گونه که از جدول بالا برمی‌آید، به طور میانگین ۷۱.۷٪ از پرسـش شـوندگان بـرای خـدمات بهداشتی و درمانی به شهر کوچک و خدماتی سردشت مراجعـه نمـوده‌انـد. میـانگین مراجعـات بـرای آموزشی و فرهنگی ۷٦.۳٦، فروشگاه‌های مواد غذایی ۷۲.۵، فروشـگاه‌هـای غیـر مـواد غـذایی ۷۵.۵٦، خدمات کشاورزی ٦۹.۸۵، اداری و انتظـامی ۹۵.٤، تجـاری و مـالی ۷۸.٦، پسـت و مخـابرات ۸٦.۳ و حمل و نقل و باربری ۵۵.۷ درصد بوده است. بنابراین در بررسی توصیفی و اولیـه از میـزان مراجعـات خدماتی, مشخص می‌شود که غیر از خدمات دندانپزشکی و حمل و نقـل و بـاربری، نتـایج بـه‌دسـت آمده برای سایر خدمات، نشان از نقش شهر سردشت به عنـوان مکـانی بـرای اخـذ خـدمات دارد. امـا

تأیید نهایی این نقش، منوط به بررسی نتایج دو سؤال نگرشی دیگر و انجام آزمون مربع کای[1] به منظور سنجش میزان مستقل یا وابسته بودن متغیرهای تعیین کننده نقش مورد نظر خواهد بود. این سؤالات، میزان گرایش پرسش شوندگان برای اخذ خدمات از شهر سردشت را مشخص می کند. نتایج بررسی‌های مذکور در جداول ٤ و ۵ آمده است:

جدول شماره ٤ :ارزشیابی میزان ترجیح مراجعه به شهر کوچک و خدماتی سردشت برای اخذ خدمات

پاسخ‌ها	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
کاملا موافقم	٢٦	١٩.٨	٢٠.٣
موافقم	٩٩	٧٥.٦	٩٧.٧
مخالفم	٣	٢.٣	١٠٠
کاملا مخالفم	٣	٢.٣	

مأخذ: داده‌های تحقیق

جدول شماره ۵: ارزشیابی میزان تمایل به اخذ دائم خدمات از سردشت

پاسخ‌ها	فراوانی	درصد
بله	٩٠	٦٨.٧
خیر	٤١	٣١.٣
جمع کل	١٣١	١٠٠

مأخذ: داده‌های تحقیق

همان‌گونه که از نتایج بالا برمی‌آید ٦٨.٧ ٪ از پرسش شوندگان برای اخذ خدمات، همیشه به شهر سردشت مراجعه می نمایند. همچنین ٩٧.٧٪ آنها ترجیح می دهند که برای اخذ خدمات مورد نیاز خود و خانواده‌شان به این مکان مراجعه نمایند.

1 - Chi-Square Test

از آن‌جا که پرسش شوندگان از سه گروه روستایی برخوردار از خدمات ضعیف، متوسط و بالا انتخاب شده‌اند، ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی، نوع نگرش و نحوه‌ی استفاده ساکنان روستاهای مذکور با یکدیگر متفاوت خواهد بود, چراکه این تفاوت‌ها، انگیزه‌ها واهداف متفاوتی را برای مراجعه به شهرهای کوچک خدماتی تولید می‌کنند. از این‌رو بین متغیرهای اجتماعی و اقتصادی بالا با متغیرهای تعیین کننده‌ی نقش فعلی و آتی تجاری–خدماتی شهر سردشت وابستگی‌هایی وجود دارند که باید به کمک آزمون مربع کای مشخص شود.

نتایج حاکی از آن است که مقادیر آزمون کای برای خدمات خانه بهداشت، مرکز بهداشتی و درمانی، داروخانه، دندانپزشکی، دبیرستان، پیش دانشگاهی، کتابخانه، حمل و نقل و باربری، خرید و فروش ابزار و محصولات کشاورزی، مراجعه به بانک، فروشگاه‌های مواد غذایی و غیر غذایی، پست و مخابرات و مراجعه به مراکز اداری و انتظامی، بین $0.00<p<0.045$ است. از آن‌جا که مقادیر به دست آمده کوچکتر از ۰/۰۵ است $(P<.05)$ می توان نتیجه گرفت که میزان و نوع استفاده از خدمات فوق در شهر سردشت به مراجعات جمعیتی هر سه گروه روستایی وابسته است. نکته‌ی مهم در ارزشیابی این بخش, بالا رفتن اهمیت اخذ خدمات دندانپزشکی و حمل و نقل و انبار داری در ایفای نقش فعلی بازار – شهر است. چراکه در ارزشیابی‌های توصیفی, این دو خدمت, از درجه‌ی اهمیت کمتری نسبت به سایر خدمات برخوردار بودند، ولی با انجام آزمون مربع کای, نقش آنها دقیقتر ارزشیابی گردید.

در خصوص خدمات دامپزشک و پزشک، مقادیر کاملاً متفاوت می‌شوند. مقادیر P برای خدمات مذکور به ترتیب برابر با٦٢٢٪ و ٣٦٥٪ است که بسیار بیشتر از مقدار مورد پذیرش آزمون کای $(P<.05)$ می باشد. به این معنی که بین این متغیرها و متغیر سطح خدماتی روستاهای پسکرانه, وابستگی زیادی وجود ندارد. این موضوع به‌ویژه در روستاهای با سطح خدمات بالا شدیدتر است. به عبارت بهتر مراجعه به پزشک و دامپزشک در ایفای نقش فعلی تجاری–خدماتی شهر سردشت در خدمات رسانی به ساکنان پسکرانه‌های روستایی و تولید روابط شهر و روستا تأثیر چندانی ندارند.

در نهایت, نتیجه‌ی کلی این است که کلیه‌ی خدمات موجود در بازار–شهر سردشت به غیر از مراجعه به پزشک و دامپزشک, تأثیر فراوانی در تولید و تنظیم روابط شهر و روستا به مرکزیت خدماتی شهر سردشت در ناحیه‌ی بشاگرد دارند. البته این نکته را نباید از نظر دور داشت که بخشی از جامعه‌ی روستایی

برای اخذ خدمات به شهر سردشت مراجعه نمی‌کنند. نتـایج نشـان مـی‌دهنـد کـه ۲۸.۲۶ ٪ از مراجعـات بهداشتی و درمانی، ۲۳.٦٤ ٪ آموزشی و فرهنگی، ۲۷.۵ ٪ تهیه‌ی مواد غـذایی، ٢٤.٥ ٪ تهیـه‌ی مـواد غیـر غذایی، ۳۱.۱۵ ٪ خدمات کشاورزی، ٢٢.٤ ٪ خدمات تجاری و مالی و ٤٤.٣ ٪ از مراجعات حمل و نقل و باربری در خارج از شهر سردشت و در سه سکونتگاه گوهران, جکدان و خمینی شهر انجام می‌شوند.

●عوامل تأثیرگذار بر نقش آتی شهر کوچک خدماتی سردشت

به منظور ترسیم چشم‌انداز آتی شهر کوچک و خدماتی سردشت در خدمات رسانی به پسـکرانه‌هـای روستایی و روابط شهر و روستا در ناحیه‌ی بشاگرد، ابتدا ضروری است تا عوامل تأثیرگذار در ایفای نقـش فعلی آن مشخص شود. همان‌گونه که پیشتر توضیح داده شد، خدماتی کـه بیشـترین اهمیـت را در ایفـای نقش فعلی شهر سردشت بر عهده دارند عبارت‌اند از: خانه بهداشت، مرکز بهداشـت و درمـان، داروخانـه، دندانپزشکی، دبیرستان، پـیش دانشـگاهی، کتابخانـه، حمـل و نقـل و بـاربری، خریـد و فـروش ابـزار و محصولات کشاورزی، مراجعه به بانک، فروشگاه‌های مواد غذایی و غیر غذایی، پست، مخابرات و مراجعه به مراکز اداری و انتظامی. این در حالی است که مراجعه به خدمات پزشک، دامپزشک و تا حدودی تعمیـر ادوات و آلات کشاورزی در ایفای نقش بالا، جایی ندارند.

در بررسی و تحلیل چشم‌انداز آتی روابط شهر سردشت و روستاهای واقـع در پسـکرانه، مـی‌تـوان از روش رگرسیون لوجستیک استفاده نمود. شبیه آنچه که گای[1] در سال ۱۹۹۰ و شاو و پاو[2] در سـال ٢٠٠٤ در مطالعات خویش انجام داده‌اند. متغیرهایی که در تحلیل‌های مورد نیاز این قسمت به کار رفته‌اند عبارت-اند از انواع خدمات موجود در این شهر، فاصله‌ی روستاها تا سردشت، جمعیت، سن، جنس و نوع شـغل پاسخ دهندگان و متغیر پاسخ عبارت است از "وضعیت مراجعه‌ی آتی پرسش شوندگان به شهر کوچک و خدماتی سردشت برای اخذ خدمات ". در این روش بهتر است که سطوح پاسخ‌ها نیز دو بخشـی باشـند، به عنوان مثال (۱= بله و ۲ = خیر).

در ادامه و به منظور شناسایی عوامل تأثیرگذار بر نقش آتی تجاری-خدماتی شهر سردشت، الگوی بالا برای دو گروه متغیرهای توضیحی (رگرسورها) به کار گرفته شد. ابتدا گروه متغیرهای اجتمـاعی اقتصـادی

1. Guy
2. Show & Pawe

نظیر محل سکونت، فاصله محل زندگی تا شهر سردشت، جمعیت سکونتگاه‌ها و نوع شغل. سپس دیگـر متغیرها از جمله مراجعه به خدماتی چون پزشک، خانه بهداشت، مرکز بهداشتی و درمـانی، دندانپزشـکی، داروخانه، دبیرستان، پیش دانشگاهی، کتابخانه، پست و مخابرات، حمل و نقل و باربری، بازار محصـولات کشاورزی، فروش ادوات کشاورزی، تعمیرگاه ابزار کشاورزی، فروشگاه مواد غذایی و غیر غذایی و مراکز اداری و انتظامی.

نتایج مندرج در جداول ۵ و ٦، تأثیر متغیرهای اجتماعی –اقتصادی بر وضعیت مراجعه‌ی آتی به شـهر سردشت برای دسترسی به خدمات را نشان می‌دهند.

جدول شماره ۵ : تاریخچه‌ی تکرارهای متغیرهای اجتماعی ـ اقتصادی

تاریخچه تکرارها	آماره مربع کای (-2 Log likelihood)	ضرایبc,d,e						
		مقادیر ثابت (Constant)	مشاغل کشاورزی	سکونت در روستای با سطح خدمات ضعیف	سکونت در روستای با سطح خدمات متوسط	سکونت در فاصله کمتر از ۵۰ کیلومتری سردشت	سکونت در روستای با جمعیت کمتر از ۱۰۰ نفر	سکونت در روستای با جمعیت بین ۱۰۰ تا ۲۵۰ نفر
1	216.843	-5.898	.740	2.307	1.818	.572	-.588	-1.101
2	216.630	-6.783	.845	2.547	2.047	.655	-.620	-1.153
3	216.629	-6.827	.848	2.559	2.060	.658	-.620	-1.153
4	216.629	-6.828	.848	2.559	2.060	.658	-.620	-1.153

مأخذ: داده‌های تحقیق

C: آماره مربع کای مبنا برابر ۲۳۸.۰۷۰؛

D: برآوردها در پایان گام چهارم پایان یافته است. چون میزان تخمین در این گام به کمتر از ۰.۰۰۱ رسیده است؛

E: به دلیل جلوگیری از افزونگی داده‌ها، داده‌های مربوط به سکونت در روستای با سطح خدمات بالا و سـکونت در روستای با جمعیت بیش ۲۵۰ تن، چشم پوشی شده است.

همان‌گونه که در ستون آماره مربع کای مشاهده می‌شود، الگو از تطابق خوبی بـا داده‌هـا برخـوردار است. میانگین آماره مربع کای برای متغیرهای مذکور برابر با ٢١٦.٦٤ اسـت کـه ٢١.٣٨ واحـد کمتـر از آماره کای مبناست. این به معنای آن است که وضـعیت اجتمـاعی و اقتصـادی پاسـخ‌دهنـدگان، سـطح خدماتی روستاهایی که در آن زندگی می‌کنند و فاصله‌ی کمتر از پنجاه کیلومتر تا شـهر سردشـت تـأثیر فراوانی در ایفای نقش آتی شهر خواهـد داشـت. بـرای ایـن‌کـه تحلیـل دقیقتـری از تـأثیر متغیرهـای

اجتماعی اقتصادی به دست آید، بهتر است که ضرایب معادله لوجیت نیز برای هر یک محاسبه شود. نتایج حاصله در جدول شماره ٦ آمده اند.

جدول شماره ٦ : ضرایب معادله لوجیت برای متغیرهای اجتماعی و اقتصادی

متغیرها	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
مشاغل کشاورزی	.848	.939	.816	1	.366	2.335
سکونت در روستای با سطح خدمات ضعیف	2.559	.799	10.259	1	.001	12.923
سکونت در روستای با سطح خدمات متوسط	2.060	.651	10.000	1	.002	7.843
سکونت در فاصله کمتر از ۵۰ کیلومتری سردشت	.658	.454	2.103	1	.147	1.931
سکونت در روستای با جمعیت کمتر از ۱۰۰ نفر	-.620	.708	.769	1	.381	.538
سکونت در روستای با جمعیت بین ۱۰۰ تا ۲۵۰ نفر	-1.153	.481	5.757	1	.016	.316

مأخذ: داده‌های تحقیق

از جدول فوق این‌گونه برمی‌آید که از بین عوامل اجتماعی –اقتصادی، متغیر یا رگرسور "ساکنان روستاهای دارای خدمات ضعیف" با مقدار Exp(B) ۱۲.۹۲۳ بیشترین تأثیر را در چشم‌انداز و نقش آتی بازار–شهری سردشت بر عهده خواهد داشت. دومین و بیشترین تأثیر را متغیر "ساکنان روستاهای دارای خدمات متوسط"، با ۷.۸۴۳ دارد و به همین ترتیب "مشاغل کشاورزی" با ۲.۳۳۵ و "سکونت در سکونتگاه-های با فاصله کمتر از پنجاه کیلومتر نسبت به شهر سردشت" با ۱.۹۳۱ در مراتب بعدی تأثیر قرار دارند.

دو متغیر سکونت در "روستاهای با جمعیت کمتر از صد تن" و "سکونت در روستای با جمعیت بین صد تا دویست وپنجاه تن" اگر چه در ایفای نقش آتی شهر تأثیر دارند، اما تأثیر آنها در مقایسه با دیگر متغیرهای اجتماعی اقتصادی, کمتر خواهد بود.

فرایند فوق برای همه خدمات (متغیرهای) اصلی تأثیرگذار بر نقش تجاری – خدماتی شهر سردشت نیز انجام شده‌است. به دلیل محدودیت نرم افزار و نیز برای دست‌یابی به تحلیل مطلوب‌تر از تأثیرات متغیرهای بالا، آنها به شش گروه بهداشتی و درمانی، آموزشی و فرهنگی، اداری و انتظامی، حمل و نقل و ارتباطات، دسترسی به فروشگاه‌های مواد غذایی و غیر غذایی تقسیم بندی شده‌اند. نتایج این بررسی‌ها در ادامه آمده‌اند:

جدول شماره ۷ : تاریخچه‌ی تکرارهای متغیرهای بهداشتی و درمانی

تاریخچه تکرارها	آماره مربع کای (-2 Log likelihood)	ضرایب c,d,					
		مقادیر ثابت (Constant)	مراجعه به پزشک	مراجعه به خانه بهداشت	مراجعه به مرکز بهداشتی و درمانی	مراجعه به دندانپزشکی	مراجعه به داروخانه
1	168.900	-3.519	.322	.035	-.956	-.138	1.532
2	161.661	-4.851	.748	.046	-1.534	-.270	2.474
3	160.661	-5.669	.912	.044	-1.627	-.343	3.056
4	160.599	-5.945	.942	.039	-1.606	-.357	3.265
5	160.598	-5.972	.944	.039	-1.604	-.358	3.287
6	160.598	-5.972	.944	.039	-1.604	-.358	3.287

مأخذ: داده‌های تحقیق

C : آماره مربع کای مبنا برابر ۲۳۸.۰۷۰؛

D : برآوردها در پایان گام ششم پایان یافته است. چون میزان برآورد در این گام به کمتر از ۰.۰۰۱ رسیده است.

این قسمت نیز همچون بخش‌های پیشین، حکایت از تطابق بسیار خوب الگو بـا داده‌هـا دارد. چراکـه تفاوت دو آماره کای مبنا (۲۳۸.۰۷۰) و میانگین آماره کای متغیرها(۱۶۲۸۳۶) در حدود ۷۵.۲۳٤ واحد است. به این معنی که همه گروه‌های خدماتی مندرج در جدول ۷ در ایفای نقش آتی شـهر و پیوسـتگی روابـط شهر و روستا در ناحیه‌ی بشاگر موثرخواهند بود. در جداول شماره ۸ و ۹ مقادیر ضرایب معادله‌ی لوجیت برای ارزشیابی دقیقتر متغیرهای بهداشتی – درمانی و آموزشی– فرهنگی آمده است.

جدول شماره ۸ : ضرایب معادله لوجیت برای متغیرهای بهداشتی و درمانی

متغیرها	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
مراجعه به پزشک	.944	.617	2.340	1	.126	2.570
مراجعه به خانه بهداشت	.039	.463	.007	1	.933	1.040
مراجعه به مرکز بهداشتی و درمانی	-1.604	.755	4.513	1	.034	.201
مراجعه به دندانپزشکی	-.358	.513	.488	1	.485	.699
مراجعه به داروخانه	3.287	1.120	8.622	1	.003	26.774

مأخذ: داده‌های تحقیق

نکته‌ی مهم در متغیرهای بهداشتی و درمانی, ضرایب بالای مراجعه آتی به شهر کوچک خدماتی سردشت برای اخذ خدمات داروخانه و پزشک است. مقادیر مذکور برای خدمات ذکر شده و به ترتیب ۲۶.۷۷٤ و ۲.۵۷۰ می‌باشد. در ارزشیابی تأثیر متغیرهای بهداشتی و درمانی در ایفای نقش فعلی شهر سردشت, مشخص شد که مقادیر p-value برای دو خدمت فوق به ترتیب برابر با ۰۵/. و ۳٦٥/. بود. به این معنی که دو خدمت مذکور نقش چندانی در ایفای نقش فعلی شهر نداشتند.(۳) بنابراین انتظار می‌رود که تأثیر این دو در ایفای نقش آتی شهر بسیار بالاست.

نتایج به دست آمده در خصوص متغیرهای آموزشی و فرهنگی نیز علاوه بر تأیید مطابقت مطلوب برازش الگو با داده‌ها، همچنان حکایت از تأثیر شدید متغیرهای مذکور در ایفای نقش آتی شهر سردشت به عنوان مرکز شهری مبادلات تجاری–خدماتی پسکرانه‌های روستایی دارد. نتایج به‌دست آمده در جدول شماره ۹ آمده‌اند.

جدول شماره ۹ : تاریخچه‌ی تکرارهای متغیرهای آموزشی فرهنگی

تاریخچه تکرارها	آماره مربع کای (-2 Log likelihood)	ضرایب,c,d		
		مقادیر ثابت (Constant)	مراجعه به دبیرستان	مراجعه به پیش دانشگاهی
1	186.982	-3.151	1.997	.319
2	185.860	-3.622	2.258	.471
3	185.846	-3.671	2.283	.494
4	185.846	-3.672	2.283	.494

مأخذ: داده‌های تحقیق

C : آماره مربع کای مبنا برابر ۲۳۸.۰۷۰؛

D : برآوردها در پایان گام چهارم پایان یافته است. چون میزان برآورد در این گام به کمتر از ۰.۰۰۱ رسیده است

جدول شماره ۱۰ : ضرایب معادله لوجیت برای متغیرهای آموزشی و فرهنگی

متغیرها	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
مراجعه به دبیرستان	2.672	.433	38.093	1	.000	14.471
مراجعه به پیش دانشگاهی	2.376	.431	30.352	1	.000	10.762
مراجعه به کتابخانه	4.787	.757	39.966	1	.000	120.000

مأخذ: داده‌های تحقیق

ضرایب احتمال یا شانس مراجعهی آتی به شهر سردشت برای دسترسی به خدمات دبیرستان، پیش دانشگاهی و کتابخانه به ترتیب برابر با ١٤.٤٧١، ١٠.٧٦٢ و ١٢٠.٠ است. در بین متغیرهای بالا، شانس مراجعهی کتابخانه بسیار بیشتر از سایرین است.

در ادامهی بررسیها, نتایج کمی جالبتر شدند و نقش قوی و ضعیف برخی از متغیرها بیشتر مشخص شد. در جدول تاریخچهی تکرارها میانگین آماره مربع کای برای متغیرهای حمل و نقل و ارتباطات، اداری- انتظامی و دسترسی به فروشگاه و مراکز تأمین نیازهای غذایی و غیر غذایی برابر با ١٦٩.٠٧٠ میباشد. تفاوت ٦٩ واحدی آن با آماره مربع کای مبنا که ٢٣٨.٠٧٠ است، حاکی از تطابق مدل با دادهها دارد. ضرایب معادله لوجیت، طیف ضعیف، متوسط و شدیدی از تأثیرگذاری متغیرهای بالا در مراجعات آتی به شهر سردشت را نشان میدهد. نتایج در جداول شماره ١١ و ١٢ آمده اند.

جدول شماره ١١ : تاریخچهی تکرارهای متغیرهای حمل و نقل و ارتباطات، اداری و انتظامی و دسترسی به فروشگاه و مراکز تامین نیازهای غذایی و غیرغذایی

تاریخچه تکرارها	آماره مربع کای (-2 Log likelihood)	ضرایب,c,d,											
		مقادیر ثابت (Constant)	مراجعه به پست و مخابرات	مراجعه برای حمل و نقل و باربری	مراجعه برای خرید و فروش محصولات کشاورزی	مراجعه برای دسترسی به ادوات کشاورزی	مراجعه برای تعمیر ابزار سبک کشاورزی	مراجعه به دامپزشکی	مراجعه به بانک	مراجعه به فروشگاه مصالح ساختمانی	مراجعه به فروشگاه لوازم والتحریر	مراجعه به فروشگاه مواد غذایی	مراجعه به مراکز اداری و انتظامی
1	173.450	-4.701	-.172	.026	.038	.275	.795	.190	.750	1.219	-1.135	.746	.740
2	168.370	-6.325	.281	-.111	.194	.494	.910	.207	1.090	1.496	-1.547	1.048	.796
3	167.849	-6.915	.493	-.201	.314	.594	.944	.186	1.272	1.564	-1.765	1.195	.799
4	167.841	-6.983	.510	-.215	.336	.601	.952	.186	1.305	1.569	-1.801	1.219	.794
5	167.841	-6.984	.510	-.216	.336	.601	.953	.186	1.306	1.569	-1.801	1.220	.793

مأخذ: دادههای تحقیق

C: آماره مربع کای مبنا برابر ٢٣٨.٠٧٠؛

D: برآوردها در پایان گام پنجم پایان یافته است. چون میزان برآورد در این گام به کمتر از ٠.٠٠١ رسیده است.

جدول شماره ۱۲ : ضرایب معادله لوجیت برای متغیرهای حمل و نقل و ارتباطات، اداری و انتظامی و دسترسی به فروشگاه و مراکز تأمین نیازهای غذایی و غیر غذایی

متغیرها	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
مراجعه برای پست و مخابرات	.510	.660	.598	1	.439	1.666
مراجعه برای حمل و نقل و باربری	-.216	.462	.218	1	.641	.806
مراجعه برای خرید و فروش محصولات کشاورزی	.336	.622	.292	1	.589	1.400
مراجعه برای دسترسی به ادوات کشاورزی	.601	.843	.508	1	.476	1.824
مراجعه برای تعمیر ابزار سبک کشاورزی	.953	.413	5.328	1	.021	2.593
مراجعه به دامپزشکی	.186	.653	.081	1	.775	1.205
مراجعه به بانک	1.306	.724	3.252	1	.071	3.690
مراجعه به فروشگاه مصالح ساختمانی	1.569	.502	9.785	1	.002	4.804
مراجعه به فروشگاه لوازم و التحریر	- 1.801	.793	5.159	1	.023	.165
مراجعه به فروشگاه مواد غذایی	1.220	.740	2.718	1	.099	3.386
مراجعه به مراکز اداری و انتظامی	.793	1.406	.318	1	.573	2.210

مأخذ: داده‌های تحقیق

همان‌گونه که در جداول بالا مشاهده می‌شود، برخی از متغیرها تأثیر شدید, متوسط و ضعیفی بر ایفای نقش آتی شهر سردشت در خدمات رسانی به پسکرانه‌های روستایی و تولید و ایجاد پیوستگی روابط آتی شهر و روستا در ناحیه‌ی بشاگرد دارند. متغیرهایی که تأثیر شدید دارند، عبارت‌اند از "مراجعه به فروشگاه مصالح ساختمانی"، "مراجعه به فروشگاه مواد غذایی" و "مراجعه به بانک"، متغیرهایی کـه تـأثیر متوسـط دارند عبارت‌اند از "مراجعه برای تعمیر ابزار سبک کشـاورزی"، "مراجعـه بـه مراکـز اداری و انتظـامی"، "مراجعه برای دسترسی به فروشگاه خرید و فروش محصولات و ادوات کشاورزی"، "مراجعه برای اخذ خدمات پست و مخابرات" و "مراجعه برای اخذ خدمات دامپزشکی" و درنهایت دو متغیر "مراجعه برای اخذ خدمات حمل و نقل و باربری" و "مراجعه به فروشگاه لوازم و التحریر" کمترین تأثیر را در مراجعات آتی خواهند داشت. در جدول شماره ۱۳ نتایج تفصیلی تأثیر متغیرها آمده است.

جدول شماره ۱۳ : طبقه بندی متغیرهای تأثیرگذار بر ایفای نقش آتی شهر سردشت در خدمات رسانی به پسکرانه‌های روستایی و پیوستگی در روابط شهر و روستا

ردیف	متغیرها	B	S.E	Wald	df	Sig.	شانس مراجعه مجدد	میزان تأثیر
۱	مراجعه به کتابخانه	4.787	0.757	39.966	1	0	120	خیلی زیاد
۲	مراجعه به داروخانه	3.287	1.12	8.622	1	0.003	26.774	زیاد
۳	مراجعه به دبیرستان	2.672	0.433	38.093	1	0	14.471	زیاد
٤	مراجعه به پیش دانشگاهی	2.376	0.431	30.352	1	0	10.762	زیاد
٥	مراجعه به فروشگاه مصالح ساختمانی	1.569	0.502	9.785	1	0.002	4.804	متوسط
٦	مراجعه به بانک	1.306	0.724	3.252	1	0.071	3.69	متوسط
۷	مراجعه به فروشگاه مواد غذایی	1.22	0.74	2.718	1	0.099	3.386	متوسط
۸	مراجعه برای تعمیر ابزار سبک کشاورزی	0.953	0.413	5.328	1	0.021	2..593	متوسط
۹	مراجعه به پزشک	0.944	0.617	2.34	1	0.126	2.57	متوسط
۱۰	مراجعه به مراکز اداری و انتظامی	0.793	1.406	0.318	1	0.573	2.21	متوسط
۱۱	مراجعه برای دسترسی به ادوات کشاورزی	0.601	0.843	0.508	1	0.476	1.824	کم
۱۲	مراجعه برای پست و مخابرات	0.51	0.66	0.598	1	0.439	1.666	کم
۱۳	مراجعه برای خرید و فروش محصولات کشاورزی	0.336	0.622	0.292	1	0.589	1.4	کم
۱٤	مراجعه به دامپزشکی	0.186	0.653	0.081	1	0.775	1.205	کم
۱٥	مراجعه به خانه بهداشت	0.039	0.463	0.007	1	0.933	1.04	کم
۱٦	مراجعه برای حمل و نقل و باربری	-0.216	0.462	0.218	1	0.641	0.806	خیلی کم
۱۷	مراجعه به دندانپزشکی	-0.358	0.513	0.488	1	0.485	0.699	خیلی کم
۱۸	مراجعه به مرکز بهداشتی و درمانی	-1.604	0.755	4.513	1	0.034	0.201	خیلی کم
۱۹	مراجعه به فروشگاه لوازم و التحریر	-1.801	0.793	5.159	1	0.023	0.165	خیلی کم

مأخذ: داده‌های تحقیق

نتیجه گیری

روبرو شدن با یک ناحیه‌ی 0.79 روستایی که بیشتر سکونتگاه‌های آن از امکانات خدماتی مورد نیاز جمعیت خود برخوردار نیستند، عموم راه‌های ارتباطی آن خاکی است و فاقد نقطه‌ی شهری (تا سال ۱۳۸۸) به عنوان مکان مرکزی رده بالاتر در خدمات رسانی به پسکرانه‌های روستایی بوده است، از دیدگاه توسعه‌ی ناحیه‌ای, می‌تواند مسأله‌ی بسیار دشواری باشد. زیرا وضعیت روابط شهر و روستا و میزان پیوستگی خدماتی بین آنها مشخص نیست. از این‌رو تعیین و انتخاب یک شهر کوچک خدماتی یا دیگر مکان‌های مرکزی در چنین ناحیه‌ای می‌تواند در کاهش مشکل بالا، یکی از مؤثرترین راهکارها باشد. انتخاب روستای سردشت به عنوان مکان مرکزی رده بالاتر و محول نمودن نقش شهر کوچک و خدماتی به آن را می توان نمونه ای از راهبردهای توسعه‌ی ناحیه‌ای از سوی مقامات دولتی دانست. اگرچه ماهیت راهبرد مذکور در ذات درست است و اقدامی در راستای کاهش قطبش از نظام سلسله مراتب سکونتگاهی محسوب می‌شود، اما نیازمند بررسی و تحقیق است تا تأثیرات ناحیه‌ای آن دست کم در حوزه خدمات رسانی روستایی و تولید و تنظیم روابط شهر و روستا مشخص شود.

این تحقیق نشان داد که شهر سردشت علی رغم داشتن جایگاه پایین تر(رتبه‌ی سوم) در نظام سلسله مراتبی سکونتگاه‌های ناحیه‌ی بشاگرد، اما با توجه به استقرار خدمات اداری-شهرستانی به مهمترین مقصد ساکنان روستایی ناحیه برای دست‌یابی به خدمات تبدیل شده است. در مجموع، حدود هفتاد وهشت درصد پاسخ دهندگان، مراجعات روزانه، هفتگی و ماهانه به شهر سردشت داشته‌اند. به طور میانگین نسبت مراجعه ساکنان پسکرانه‌های روستایی برای اخذ خدمات به شهر سردشت برای خدمات بهداشتی و درمانی ۷۱.۷ درصد، آموزشی و فرهنگی ٧٦.٣٦، فروشگاه‌های مواد غذایی ۷۲.۵، فروشگاه‌های غیر مواد غذایی ٧٥.٥٦، مجموع خدمات کشاورزی ٦٩.٨٥ , اداری و انتظامی ۹۵.٤ ، تجاری و مالی ٧٨.٦، پست و مخابرات ٨٦.٣ و خدمات حمل و نقل ٥٥.٧ درصد بوده است. نتایج آزمون مربع کای, درستی آمارهای توصیفی بالا را مورد تأیید قرار داد، با این تفسیر که خدماتی که بیشترین اهمیت را در ایفای نقش فعلی شهر سردشت بر عهده دارند عبارت‌اند از: خانه بهداشت، مرکز بهداشتی و درمانی، داروخانه، دندانپزشکی، دبیرستان، پیش دانشگاهی، کتابخانه، حمل و نقل و باربری، خرید و فروش ابزار و محصولات کشاورزی، مراجعه به بانک، فروشگاه‌های مواد غذایی و غیر غذایی، پست، مخابرات و مراجعه به مراکز اداری و انتظامی. خدمات پزشک، دامپزشک

و تا حدودی تعمیر ادوات و آلات کشاورزی در ایفای نقش بالا، جایی ندارند و باید از سوی مسؤولان محلی مورد توجه قرار گیرند.

نتایج به‌دست آمده نشان دادند که سه سکونتگاه خمینی شهر، جکدان و گوهران در تعقیب نقش بازار–شهری سردشت هستند. به گونه‌ای که جمعاً ۳۲ درصد از مراجعات ناحیه را به خود اختصاص داده‌اند. البته با توجه به سطح خدماتی و موقعیت استقرار سکونتگاه‌های بالا، نتایج دور از انتظار نیست. چون هریک از این سکونتگاه‌ها دارای حوزه‌ی نفوذ مستقیمی هستند که برخی از مراجعات شهر سردشت را به سمت خود جذب می‌کنند. نکته‌ای که باید به آن توجه داشت، قرار گیری شهر سردشت با فاصله‌ی ۲۰ و ۱۹ کیلومتری بین جکدن و گوهران و جذب ۱۷ و ۱۳.۷ درصدی مراجعات ناحیه از سوی این دو سکونتگاه است. بنابران می‌توان نتیجه گرفت که کوچکترین تغییر منفی در کمیت و کیفیت خدمات و خدمات رسانی در شهر کوچک و خدماتی سردشت می‌تواند به ضرر آن و نفع سکونتگاه‌های رقیب باشد. این نشان می دهد که اگرچه نقش تجاری – خدماتی سردشت در خدمات رسانی به ساکنان روستایی، قوی و مطلوب است، اما ایجاد و پیوستگی در این روابط به شدت مورد تهدید قرار می‌گیرد.

در تعیین متغیرهای مؤثر در ایفای نقش فعلی شهر سردشت در خدمات رسانی به پسکرانه‌های روستایی، علاوه بر استفاده از فراوانی‌های استخراج شده از پرسشنامه از دو سؤال نگرشی دیگر و انجام آزمون آماره مربع کای، بین متغیرهای نشان دهنده‌ی ویژگی‌های اجتماعی–اقتصادی پاسخ-دهندگان و متغیرهای نشان دهنده‌ی خدمات موجود در شهر سردشت نیز استفاده شده است. نتایج نشان دادند که میزان و نوع استفاده از بیشتر خدمات موجود در شهر کوچک خدماتی سردشت به هر سه گروه روستایی با خدمات ضعیف، متوسط و بالا وابسته است. در ارتباط با خدمات دامپزشک و پزشک، نتایج کاملاً متفاوت می شوند و وابستگی بین آنها مشاهده نمی‌شود.

در تعیین عوامل تأثیرگذار در ایجاد و پیوستگی روابط شهر و روستا و چشم‌انداز آتی خدمات رسانی شهر سردشت از الگوی رگرسیون لوجستیک استفاده شد. نتایج نشان دادند که خدمات موجود در شهر سردشت طیفی از تأثیرگذاری خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم در میزان مراجعات

آتی به شهر و به تبع تولید و تنظیم روابط شهر و روستا را به خود اختصاص داده‌اند که در جدول شماره ۱۳ جمع‌بندی آن ارائه شد.

همچنین مشخص شد که از بین متغیرهای اجتماعی و اقتصادی مؤثر در ایجاد پیوستگی در روابط شهر و روستا، برخی از متغیرها بیشترین تأثیر را دارند و باید بیشتر بر نتایج ارزشیابی‌های آنها تأکید داشت. این نتایج عبارت‌اند از:

- توجه به توقعات و خدمات مورد نیاز ساکنان روستاهای دارای خدمات ضعیف؛
- توجه به توقعات و خدمات مورد نیاز ساکنان روستاهای دارای خدمات متوسط؛
- لزوم توجه به مشاغل و حرفه‌های بخش کشاورزی؛
- لزوم توجه به میزان مراجعات انجام شده به شهر از روستاهای با فاصله‌ی کمتر از پنجاه کیلومتر از شهر.

در پایان باید اشاره نمود که یافته‌ها و نتایج این تحقیق, تصمیم دولت مبنی بر ارتقاء روستای سردشت به شهر و محول نمودن نقش مکان مرکزی انجام مبادلات و مراجعات تجاری – خدماتی ناحیه بشاگرد را تأیید می‌کند و آن را راهبرد انتخابی درست برای توسعه‌ی ناحیه‌ای و روستایی کل شهرستان بشاگرد می‌داند. البته باید در نظر داشت که در این ناحیه تا سال ۱۳۸۸ نقطه‌ی شهری وجود نداشته است و یکباره تصمیم بر شهرستان شدن ناحیه‌ی بشاگرد به مرکزیت روستای سردشت گرفته شده است. بنابراین نتایج نشان می‌دهند که در شرایط اینچنینی, اتخاذ تصمیمات سیاسی مشابه، اقدام و راهبرد درستی باشد.

رهیافت

این‌که چرا خدمات موجود در شهر سردشت از چنین طیفی از تأثیرگذاری در جذب مراجعات آتی پسکرانه‌های روستایی برخوردارند و یا سطح رقابت ناحیه‌ای بین سه سکونتگاه رده بالای ناحیه‌ی بشاگرد در روابط شهر و روستا به چه میزان خواهد بود، به طور قطع نیاز به بررسی‌های دیگری است که می‌تواند به طورجداگانه و در ادامه‌ی همین تحقیق به آن پرداخته شود.

یادداشت‌ها

۱. منظور نهاده‌های تولید است که شهرهای کوچک برای پسکرانه‌های روستایی فراهم می‌آورند.

۲. با استناد به نتایج شناسنامه آبادی‌های کشور سال ۸۵ در شهرستان بشاگرد فقط چهار روستا از سطح خدماتی بالایی برخوردار بوده‌اند.

۳. البته باید در نظر داشت که مقدار مربع کای برای داروخانه برابر با آخرین حد مورد قبول مدل (P<.05) است که می‌توان تفسیر دوگانه‌ای از آن داشت.

کتابنامه

۱. اکبریان سعید. (۱۳۸۵)، *نقش وعملکرد شهرهای کوچک در توسعه روستایی مورد: دهستان رونیز(شهرستان استهبان)*، ***پایان نامه‌ی کارشناسی رشد***. دانشگاه تهران.

۲. امچکی حمیده. (۱۳۸۳)، ***شهرهای میانی و نقش آنها در چارچوب توسعه ملی***. مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.

۳. ایزدی خرامه، حسن (۱۳۸۰)، ***نقش تبدیل روستاها به شهر در توسعه روستایی مورد: استان فارس***. رساله دوره دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی. دانشگاه تربیت مدرس.

٤. باقری اشرف السادات. (۱۳۷۵)، ***کارکرد شهرهای میانی در توسعه ناحیه ای، مطالعه موردی: نجف اباد و خمینی شهر***. رساله دوره دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری. دانشگاه تهران.

۵. بایزیدی ابراهیم، اولادی بهنام و عباسی نرگس. (۱۳۸۸)، ***تحلیل داده‌های پرسشنامه‌ای به کمک نرم افزار SPSS*** انتشارات عابد. تهران.

٦. پاپلی یزدی محمد حسین و رجبی سناجردی حسین. (۱۳۸۲)، ***نظریه‌های شهر و پیرامون***. انتشارات سمت. تهران.

۷. حسینی حاصل صدیقه. (۱۳۷۸)، "جایگاه و نقش عملکردی شهرهای کوچک در توسعه‌ی روستایی مورد؛ رزن همدان". ***مجموعه مقالات پژوهش‌ها و قابلیت‌های علم جغرافیا در عرصه سازندگی***. دانشگاه تهران.

۸ حکمت نیا حسن و موسوی میر نجف. (۱۳۸۵)، ***کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه ریزی شهری و ناحیه ای***. انتشارات علم نوین. یزد.

۹. رستمی کوروش. (۱۳۸۰)، *نقش عملکردی شهرهای کوچک در توسعه منطقه‌ای مطالعه موردی: دارخوین*. ***پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد شهرسازی***. دانشگاه تربیت مدرس.

۱۰. رضوانی علی اصغر. (۱۳۸۱)، ***رتبه‌ی شهر و روستا***. نشر ماکان. تهران.

۱۱. رضوانی محمد رضا، منصوریان حسین و احمدی فاطمه. (۱۳۸۸)، ارتقاء روستاها به شهر و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی. ***فصلنامه‌ی پژوهش‌های روستایی***. دانشگاه تهران.

۱۲. زبردست اسفندیار. (۱۳۸۲)، ارزشیابی تعیین روش‌های سلسله مراتب و سطح بندی سکونتگاه‌ها در رویکرد عملکرد شهری در توسعه‌ی روستایی. ***فصلنامه هنرهای زیبا ۱۲*** :۵۲ – ۶۳.

۱۳. زیاری کرامت اله. (۱۳۸۳)، ***مکتب‌ها نظریه‌ها و مدل‌های برنامه و برنامه ریزی منطقه ای***. دانشگاه یزد.

۱٤. شکویی، حسین؛ (۱۳۷۳)، ***دیدگاههای نو در جغرافیای شهری***، انتشارات سمت، چاپ اول.

۱۵. شیخی داود. (۱۳۸۲)، *نقش روستاشهر در توسعه‌ی ناحیه‌ای مورد مطالعه بخش خنداب شهرستان اراک*. ***پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری***. دانشگاه تهران.

۱٦. فنی، زهره. (۱۳۸۲)، ***شهرهای کوچک رویکردی دیگر در توسعه منطقه ای***، انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور، چاپ اول.

۱۷. فنی، زهره. (۱۳۷۵)، ***نقش شهرهای کوچک در توسعه منطقه ای مورد مطالعاتی: استان خوزستان***. پایان نامه‌ی دوره دکتری جغرافیای شهری. دانشگاه تربیت مدرس.

۱۸. قادرمزی حامد. (۱۳۸۳)، *نقش روستاشهر در توسعه‌ی روستاهای پیرامونی مطالعه‌ی موردی: روستاشهر دهگلان*. ***پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری***. دانشگاه تربیت مدرس.

۱۹. نظریان، اصغر. (۱۳۷۵)، جایگاه شهرهای کوچک در سازماندهی فضایی و توسعه ملی مورد: زنجان، ***فصلنامه‌ی تحقیقات جغرافیایی***، سال یازدهم، شماره ۳.

۲۰. نقش پردازان شهر پارسه. (۱۳۸۹)، ***طرح جامع و تفصیلی شهر سردشت***. سازمان مسکن و شهرسازی استان هرمزگان.

۲۱. DHV مهندسین مشاور. (۱۳۷۱)، ***رهنمودهایی برای برنامه ریزی مراکز روستایی***. ترجمه‌ی: سید ابوطالب فنایی و همکاران. انتشارات مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی.

22. Andrew Cartwright and Nigel Swain. 1997. Finding Farmers in Eastern Europe: Some Issues. ***WORKING PAPER No. 60 Rural Transition Series***. ISSN 1479-3253. University of Liverpool..

23. Civic Trust, 2000. ***Small Town Vitality: The Impact of New Housing. The Civic Trust***, London.

24. Collis, C., Berkeley, N., Fletcher, D.R., 2000. Retail decline and policy responses in district shopping centers. ***Town Planning Review*** 71 (2), 149–168.

25. Countryside Agency, 2000. ***England's Market Towns: Meeting the Challenges of the 21st Century***. The Countryside Agency, Gloucestershire.
26. DEFRA. 2004. ***Review of the Rural White Paper Our countryside: the future***. Department for Environment, Food and Rural Affairs. LONDON.
27. DETR. 2000. ***Our Countryside:the future A fair deal for rural England***. Deputy Prime Minister and Secretary of State for the Environment, Transport and the Regions. LONDON.
28. English Market Towns Forum, 2002. ***Conclusions of Seminar***, 21st February.
29. Findlay, A.M., Stockdale, A., Findlay, A., Short, D., 2001. Mobility as a driver of change in rural: an analysis of the links between migration, commuting and travel to shop patterns. ***International Journal of Population Geography*** 7, 1–15.
30. Guy, C.M., 1990. Outshopping from small towns. ***International Journal of Retail & Distribution Management*** 18 (3), 3–14.
31. Moseley, M.J., 1996. Accessibility and care in a rural area—the case of Tewkesbury Borough, Research. ***Policy and Planning*** 14 (2), 19–25.
32. Pinkerton, J., Hassinger, E., O'Brian, D., 1995. Inshopping by residents of small communities. ***Rural Sociology*** 60, 467–480.
33. Powe N & Shaw T. 2004. Exploring the current and future role of market towns in servicing their hinterlands: a case study of Alnwickin the North East of England. ***Journal of Rural Studies*** 20: 405–418
34. Susan Ragbourne and Helen Hammond. 1998. ***An investigation into consumer and retailer attitudes to retail and service provision in the market town of Ludlow.*** RICS Research Conference ROOTS.99. The Royal Institution of Chartered Surveyors. UK.
35. Swain, C. 1997. ***Economic and social trends in small towns, in Action for Market Towns***. Market Towns: Options for a Share in Future. Action for Market Towns. Suffolk.
36. White-T J. 2005. ***Rural – Urban marketing linkages; An infrastructure identification and survey guide. FAO Agricultural services building***. Rome.